

Тошхонов Лочинбек Турсунбоевич

Андижанский институт сельского хозяйства и агротехнологий

Старший преподаватель кафедры иностранных языков

ХАРАКТЕРИСТИКА ГЛАВНОГО ОТРИЦАНИЯ

Аннотация. В данной статье на материале современного английского языка рассматривается понятие отрицания. Используется несколько подходов к изучению этого понятия, что формирование понятия отражает развитие и динамику этого понятия.

Ключевые слова: грамматика, категория, тенденция, концепт, динамика, глагол, языкознание.

Toshxonov Lochinbek Tursunboyevich

Institute of Andijan agriculture and agrotechnologies

Senior teacher, Department of foreign languages

CHARACTERISTICS OF VERBAL NEGATION

Annotation.

In this article, the concept of negation is discussed on the basis of modern English materials. Several approaches to the study of this concept are being used that the formation of the concept is reflected development and dynamics of this notion.

Keywords: grammar, category, trend, concept, dynamics, verb, linguistics

Toshxonov Lochinbek Tursunboyevich

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti

Xorijiy tillar kafedrasida katta o'qituvchisi

VERBAL INKORNING XUSUSIYATLARI

Annotatsiya.

Ushbu maqolada inkor tushunchasi zamonaviy ingliz tili materiallari asosida ko'rib chiqiladi. SHuni ta'kidlash kerakki, har qanday tushunchani o'rganishga yondashuv har doim tarixiy bo'lishi kerak, ya'ni tushunchaning shakllanishini uning rivojlanishi va dinamikasini ko'rsatishi kerak.

Kalit so'zlar: grammatika, kategoriya, tendensiya, tushuncha, dinamika, fe'l turkimi, lingvistika

Grammatik kategoriyalar muammosi tilning grammatik tuzilishi haqidagi fanda markaziy o'rin tutadi va bir necha tilshunoslar tomonidan ko'p yillar davomida grammatik kategoriyalar haqidagi turli ta'limotlar yaratilgan. V.V. Vinogradov, A.I. Smirnit'skiy, O.S. Axmanova, A.V. Bondarko, D.A. SHteling, V.N. Yartseva va boshqalar.

Grammatik kategoriyalar (mohiyatiga ko'ra, tildagi hamma narsa kabi) doimo o'zgarib turadi, o'sish va rivojlanish tendentsiyasini ko'rsatadi. SHunday qilib, ingliz fe'li tizimida qarama-qarshiliklar soni vaqt o'tishi bilan sezilarli darajada oshdi, shuning uchun fe'l turkimidagi so'zlarning leksiko-grammatik sinfi sifatida tobora ko'proq kategorik xususiyatlarni qabul qila boshladi. Ingliz tilida inkor kategoriyasining shakllanishi haqida gapirganda, A.I. Smirnit'skiyning "Eski ingliz" (1955) va "Ingliz tilining morfologiyasi" (1959) asarlariga murojaat qilamiz.

Ingliz tilining materiallarida inkor bir necha tilshunoslar tomonidan uzoq vaqt va samarali o'rganilgan, xususan, bu masalada A.I. Smirnit'skiy birinchi bo'lib **not** bilan sintetik tasdiqlovchi va analitik inkor shakllari bilan ifodalangan tasdiq-inkorning maxsus grammatik morfologik kategoriyasini ajratib ko'rsatdi.

"Old English" kitobida qadimgi ingliz tilining morfologik tizimining ayrim xususiyatlarini zamonaviy ingliz tilining morfologik tizimi bilan taqqoslaganda, A.I. Smirnit'skiy qadimgi ingliz fe'li tizimida tasdiq-inkor kategoriyasining yo'qligini ko'rsatdi. Qadimgi ingliz tilida, zamonaviy ingliz tilidan farqli o'laroq, grammatik ma'nolarni sintetik tarzda ifodalovchi yanada rivojlangan tizim mavjud bo'lib, til rivojlanishining dastlabki davrida murakkab analitik shakllar mavjud emas edi. Binobarin, qadimgi ingliz davridagi **habban, don, sculan** kabi fe'llar kayfiyat, zamonning grammatik morfologik kategoriyalarini hosil qilish uchun ishlatilmagan va, albatta, eski ingliz tilida tasdiq-inkor kategoriyasini aniqlash haqida gap bo'lishi mumkin emas edi. Demak, tasdiq-inkorning grammatik morfologik kategoriyasi faqat sintetik tasdiqlovchi va analitik inkor **(I) know - (I) don't know**, qarama-qarshilik (oppozitsiya) orqali hosil bo'ladi. Tilshunoslikda inkorni o'rganish hech qachon **do**

shakli bilan chegaralanib qolmagan, ammo A.I.Smirnitskiy ingliz tilida fe'lining grammatik morfologik kategoriyalari tizimidagi inkor kategoriyasining mavjudligi ko'rsatib o'tadi.

XX asrning 50-yillarida A.I.Smirnitskiy tomonidan ishlab chiqilgan toifalar tizimi hozirgacha eng to'liq va keng qamrovli hisoblanadi. Ingliz tilidagi fe'l shakllar tizimida tasdiq-inkor kategoriyasi 11 toifa aniqlangan. Uning so'zlariga ko'ra, bu maxsus morfologik kategoriya ingliz tilida inkor so'zi yordamida emas, balki **do** fe'lining qo'llanilishi orqali yasaladi. So'roq gaplar nafaqat tasdiq, balki so'roq va inkor shakllarda ifodalanganligi uchun salbiy shakllarni uchinchi kategorik shakl deb hisoblamaslik kerak deb A.I. Smirnitskiy qayd etadi.

Asarda quyidagi misol keltirilgan: *(I) don't know - Don't (I) know?*, A.I.Smirnitskiyning fikricha, bu inkor shakllari boshqa kategoriyani ifodalashga dalil bo'lib xizmat qilgan. Morfologik tahlil asosida **don't** ko'makchi fe'li bilan inkorning fonetik birikmasigina emas, balki fe'ning o'zini o'zgartirish ham mumkinligini ko'rsatib, ingliz tilida maxsus kelishikli inkorga ajratib, quyidagi xulosaga keladi. Bu xodisa ko'p fe'llarga xosdir SHunday qilib, A.I. Smirnitskiy sintetik tasdiq bilan ifodalangan tasdiq-inkorning maxsus grammatik morfologik kategoriyasi va **not** bilan analitik salbiy shakllarini alohida ta'kidladi.

SHuni ta'kidlash kerakki, tilda inkor va tasdiq shakllarining qarama-qarshiligi faqat hozirgi va o'tgan zamon indikativ shakllari tizimida uchraydi, shuning uchun inkorning grammatik va morfologik kategoriyasini bunday grammatik va morfologik kategoriyalar bilan bir qatorga qo'yish mumkin emas.

A.I.Smirnitskiy tomonidan ishlab chiqilgan grammatik morfologik kategoriyalar tizimi ingliz morfologiyasi sohasidagi ko'plab tadqiqotlar uchun boshlang'ich nuqta bo'lib xizmat qildi. Ushbu mashhur tilshunosining asarlarida inkorning grammatik kategoriyasini funksional jihatdan tavsiflashga yangicha yondashuvlar aniqlangan bo'lib, XX asrning 70-yillaridan til mutaxassislari tomonidan olib borilgan keyingi tadqiqotlarda to'liq va har tomonlama o'rganildi. Til fanining rivojlanishi nihoyatda muhimligi va inson nutqini uning tabiiy qo'llanishida o'rganish bu bosqichda nihoyatda muhim hisoblanadi.

Analitik shakl muammosi inkor predikatsiyasini o'rganish tilshunoslar uchun ham muhim bo'lib tuyuladi. YUqorida ta'kidlab o'tganimizdek, ingliz tilida analitik shakllarning paydo bo'lishi yangi grammatik kategoriyalarning (jumladan, tasdiq-inkor kategoriyasi) shakllanishiga olib keldi, bunda analitik shakl qarshi-sintetik shakldan farqli o'laroq, har doim sezilarli komponent hisoblanadi. Til va nutqdagi inkorni T.A.Komova ingliz tilining fe'lli materiallari bo'yicha o'rgangan, uning shakllari tizimida inkorning fe'l shaklini analitik shaklga aylantiradi va so'z shakli alohida vazifasini bajaradi. Binobarin, inkor kategoriyasini ko'rib chiqsak, bu hech qanday tasodifiy hodisa emas, birinchi navbatda, bu haqda og'zaki inkor bilan bog'liq holda kelishini A.I.Smirnitskiy tomonidan ushbu turkumni verbal kategoriyalar tizimida ajratganligi munosabati bilan gapirish kerak. Og'zaki inkorga alohida ehtibor fe'lning inkor bilan alohida bog'lanishi, shuningdek, har xil turdagi grammatik kategoriyalarning o'zaro ta'sir qilishi va fe'l turkumlari tizimida faoliyat ko'rsatishi bilan izohlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Akhmanova O, Belenkaya V The morphology of the English verb Tense, Aspect and Taxis - M, 1975
2. Комова Т А Формы и функции глагола при отрицании в современном английском языке. Дисс. Канд. Филол. наук -М, 1977
3. Смирницкий А И Морфология английского языка -М, 1959 -с 89-91
4. Смирницкий А И Древнеанглийский язык - М, 1955